

Työikäisten autismin kirjon asiakkaiden kohtaaminen sosiaalipalveluissa

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

2024

Marju Kaartinen

Mira Portimo

Tiivistelmä

Tekijä(t) Kaartinen, Marju Portimo, Mira	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 31	Valmistumisaika 2024
Työn nimi Työkäisten autismin kirjon asiakkaiden kohtaaminen sosiaalipalveluissa Kuvaileva kirjallisuuskatsaus		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio		
Tiivistelmä <p>Autismin kirjo kuuluu neuropsykiatriisiin häiriöihin ja kirjoon liittyvät erityispiirteet näyttyvät selkeimmin vuorovaikutustilanteissa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä täytyy ottaa huomioon kohdatessa autismin kirjoon kuuluva henkilö sosiaalipalveluissa. Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä tietoa ja ymmärrystä sosiaalipalveluissa toimiville ammattilaisille autismin kirjoon kuuluvien asiakkaiden kohtaamisesta ja siihen liittyvistä haasteista.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tutkimusten haku suoritettiin Lab Primo -, Finna- sekä Google Scholar -tietokannoista. Hakukriteerit täytettiin tutkimuksia valittiin opinnäytetyöhön kahdeksan kappaletta. Tutkimukset analysoitiin teemoittelemalla.</p> <p>Kirjallisuuskatsauksen keskeisten tulosten perusteella näyttäisi siltä, että ammattilaisen merkitys korostuu autismin kirjon henkilöiden kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Ammattilaisen vuorovaikutustaidoilla, ammattitaidolla, työskentelytavoilla sekä tietämyksellä autismin kirjosta on merkittävä vaikutus onnistuneeseen kohtamiseen. Lisäksi erilaiset asiakastyössä käytettävät työmenetelmät ja yksilöllisyyden huomioiminen vaikuttavat asiakkaiden kokemukseen onnistuneesta kohtamisesta. Saatavilla olevien tutkimusten vähäisen määrän vuoksi aihetta tulisi tutkia lisää.</p>		
Asiasanat autismin kirjo, kohtaaminen, vuorovaikutus, sosiaalipalvelut, työikäiset		

Abstract

Author(s) Karttinen, Marju Portimo, Mira	Type of Publication Thesis, UAS Number of Pages 31	Published 2024
Title of Publication Encountering working-age autism spectrum disorder clients in social services Descriptive literature review		
Name of Degree Bachelor of Social Services (UAS)		
Name, title and organization of the client		
Abstract <p>Autism spectrum disorder is part of the neuropsychiatric disorders, and its special characteristics appear the clearest in the interaction situations. The purpose of this thesis was to find out what to take into consideration when encountering a person on the autism spectrum disorder in social services. The aim was to increase knowledge and understanding about the interaction and its challenges of the people on the autism spectrum disorder to professionals in social services.</p> <p>The thesis was conducted as a descriptive literature review. The literature research was done in Lab Primo -, Finna- and Google Scholar -databases. Eight studies met the search criteria and were selected in the thesis. The studies were analyzed by separating the themes from each other.</p> <p>According to the key results of the literature review it appears that the importance of professionals is emphasized in interaction with people on the autism spectrum. The professional's interaction skills, professional ability, behavior in service and knowledge of the autism spectrum have a significant effect on a successful encounter. Different methods of working that are used in the customer work and taking individuality into consideration also have an effect on clients experience of a successful encounter. Because of the small number of available studies there is a need for a further study on this subject.</p>		
Keywords autism spectrum disorder, encounter, interaction, social services, working-age		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
1.1	Opinnäytetyön tausta.....	1
1.2	Opinnäytetyön tutkimuskysymys, tavoite ja tarkoitus	2
2	Autismin kirjon piirteitä	3
2.1	Autismin kirjon määritelmä.....	3
2.2	Autismin kirjon haasteet	4
2.3	Autismin kirjon diagnosointi	7
3	Kohtaaminen sosiaalipalveluissa	9
3.1	Vuorovaikutus asiakastyössä	9
3.2	Erityisen tuen tarpeiden huomiointi.....	10
4	Opinnäytetyön toteutus	12
4.1	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	12
4.2	Aineiston haku, valinta ja analysointi	12
5	Tulokset.....	18
5.1	Ymmärrys ja asenne.....	18
5.2	Ammattilaisen merkitys.....	19
5.3	Työotteita ja menetelmiä	20
5.4	Yksilöllisyyden huomioiminen	22
6	Yhteenveto ja pohdinta	24
6.1	Tulosten tarkastelu	24
6.2	Eettisyys ja luotettavuus	26
	Lähteet	28

1 Johdanto

1.1 Opinnäytetyön tausta

Vuorovaikutukseen vaikuttavat monet asiat, kuten esimerkiksi yksilön, yhteisön, organisaation ja kulttuurien väliset suhteet sekä niiden välinen kommunikaatio. On olemassa runsaasti erilaisia toimintamalleja, joita ammattilaiset voivat hyödyntää asiakkaan kohtaamisessa sosiaali- ja terveysalalla. Täytyy kuitenkin muistaa, ettei kaikkia toimintamalleja suinkaan voi käyttää kaikkien asiakkaiden kanssa, koska jokainen vuorovaikutustilanne on ainutlaatuinen ihmisten ollessa erilaisia. Onnistunut kohtaaminen voi parhaimmillaan tuoda runsaasti positiivisia muutoksia asiakkaan elämään. Vuorovaikutusosaaminen on tärkeä ammatillisen osaamisen alue, ja sen kehittäminen auttaa asiakastyössä. (Mönkkönen 2018.)

Autismin kirjoon kuuluvilla henkilöillä on haasteita muun muassa vuorovaikutuksessa, vuorokausirytmissä, toiminnanohjauksessa sekä kyvyssä sietää stressiä. Myös aistiärsykkeet ja pakonomaisuus rutiineissa vaikuttaa toimintakykyyn. Aikuisiän haasteiksi ovat nousseet varsinkin psykososiaalisten valmiuksien vaihtelevuus, tuen tarpeiden vaihtelevuus, työllistymisen vaikeus, identiteetin ja minäkuvan muodostuminen, ryhmätilanteet sekä elämänhallinta ja siihen liittyvä itsenäisyys. Myös mielenterveyden häiriöiden riski on suurempi autismin kirjoon kuuluvilla henkilöillä. (Sihvonen 2011; Vallikari 2011; Shavrina 2014; Appelqvist-Schmidlechner ym. 2017, Kivistön ym. 2021, 187–188 mukaan.)

Autismin kirjo kuuluu neuropsykiatriisiin häiriöihin (Autismiliitto 2023). Neuropsykiatrisia häiriöitä omaavat henkilöt ovat usein väliinputoajia palvelujärjestelmässä, ja heitä on muun muassa vammais-, mielenterveyspalveluissa sekä aikuissosiaalityön piirissä (Erityisvoimia -blogi; Mäenpää 2019, Kivistön ym. 2021, 187 mukaan). Koskentausta ym. (2018, 1498–1499) puolestaan kertovat aikuisten autististen henkilöiden jäämisestä palveluiden ulkopuolelle yhtenäisten hoitoketjujen puuttumisen takia.

Schallin ja McDonoughin (2010) mukaan yhteiskunnan tuen, hoidon ja kuntoutuksen tarkeys korostuu neuropsykiatrisia häiriöitä omaavien henkilöiden yhteiskunnallisen osallisuuden tukemisessa (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2018, 14). On kuitenkin huomattu, ettei tässä olla täysin onnistuttu, ja tyytymättömyys erilaisiin palveluihin ja tukimuotoihin on melko yleistä (Griffith ym. 2011; Taylor ja Seltzer 2011; Sandberg 2016; Nicolaidis ym. 2012; Schellin ym. 2018, Appelqvist-Schmidlechnerin ym. 2018, 14 mukaan). Myös Koskentausta ym. (2018, 1494) mainitsevat, että aikuisiällä autismin kirjon henkilöiden toimintakyky ja työn saanti riippuvat jossain määrin palveluista sekä tukitoimista.

Kangas (2014, 54) on tutkinut kohtaamisen tärkeyttä autismin kirjon henkilöiden ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Noin puolet tutkimukseen vastanneista asiakkaista pitivät kohtamista ammattilaisen kanssa melko huonoina tai erittäin huonoina, ja moni asiakkaista koki, että ammattilainen ei ole osannut suhtautua heidän erityispiirteisiinsä. Osa näistä huonoista kohtaamisista johtuu todennäköisesti ammattilaisen tiedon ja ymmärryksen puutteesta.

1.2 Opinnäytetyön tutkimuskysymys, tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tutkimuskysymykseksi muodostui: Miten kohdata autismikirjioon kuuluva asiakas sosiaalipalveluissa? Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä tietoa ja ymmärrystä sosiaalialan palveluissa toimiville ammattilaisille autismin kirjioon kuuluvien asiakkaiden kohtaamisesta ja siihen liittyvistä haasteista. Tätä tietoa ammattilaiset voivat hyödyntää asiakastyössä autismin kirjon henkilöiden kanssa.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä täytyy ottaa huomioon kohdatessa autismin kirjioon kuuluva henkilö sosiaalipalveluissa. Tarkoituksena oli myös selvittää, miten ammattilaiset voivat paremmin kohdata autismin kirjon henkilön, jotta tämä kokee tullessa kohdatuksi hyvin asiakastyössä.

2 Autismin kirjon piirteitä

2.1 Autismin kirjon määritelmä

Autismin kirjon häiriö tarkoittaa keskushermoston kehityksellistä häiriötä, jonka ydinoireisiin kuuluu laaja-alaiset ja pysyvät toimintakykyä haittaavat sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation erityispiirteet sekä käytösmallit, kiinnostuksen kohteet tai aktiviteetit, jotka ovat toistuvia, rajoittuneita ja joustamattomia (Duodecim 2023). Lapsuusiän autismin oireet ja poikkeavuudet jaotellaan kahteen pääluokkaan: puutteisiin molemminpuolisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa sekä rajoittuneisiin, toistaviin ja kaavamaisiin käytöstapoihin ja kiinnostuksen kohteisiin (Raaska & Vanhala 2020, 965).

Puutteet molemminpuolisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa tarkoittaa hankaluutta käyttää katsekontaktia sekä haasteita säädellä liikettä, vartalon asentoa ja kasvojen ilmeitä. Autismin häiriön henkilöillä on vaikeuksia luoda kehitystasoaan vastaavia kaverisuhteita, joihin liittyisi esimerkiksi harrastusten ja tunteiden jakamista. Myös reaktiot toisten tunteisiin ja ympäristön mukaan sovellettava käytös on heikentynyttä tai poikkeavaa. Autismin kirjon häiriöihin liittyy myös kykenemättömyys spontaaniin ilon, harrastusten tai muiden saavutusten jakamiseen toisten kanssa, heikentynvä kyky aloittaa tai ylläpitää vastavuoroista keskustelua muiden kanssa, kaavamainen ja toistava kielenkäyttö sekä omien sanojen käyttö. Rajoittuneisiin, toistaviin ja kaavamaisiin käytöstapoihin ja kiinnostuksen kohteisiin liittyy pakonomainen tarve noudattaa päivittäisiä rutiineja, jotka eivät ole tarkoituksenmukaisia sekä toistuvat ja kaavamaiset motoriset maneerit. Niihin liittyy myös syventyminen johonkin mielenkiinnon kohteeseen, joka on luonteeltaan ja voimakkuudeltaan rajoittunut ja poikkeava. (Raaska & Vanhala 2020, 965; Koskentausta ym. 2018, 1494.)

Autismin kirjioon liittyy usein myös psykiatrisia oheishäiriöitä ja somaattisia terveysongelmia. Psykiatrisia oheishäiriöitä ovat esimerkiksi mieliala-, ahdistuneisuus-, pakko-oire- sekä syömishäiriöt. Lapsuudessa saattaa esiintyä myös unihäiriöitä, jotka jatkuvat usein myös aikuisuuteen. Somaattisia terveysongelmia ovat muun muassa maha-suolikanavan ongelmat, epilepsia, allergiat ja kohonnut verenpaine. (Howlin 2017; Westwood & Tchanturia 2017; Murphy ym. 2016; Huke ym. 2013; Mannion & Leader 2013; British Psychological Society 2012; Levy & Perry 2011, Koskentaustan 2018, 1495 mukaan.)

Bishop-Fitzpatrickin ym. (2013, 688) mukaan autismin kirjon häiriöiden lapsuusiän ongelmat pysyvät usein itsepintaisesti aikuisuuteen asti ja saattavat jopa pahentua aikuisiällä. Oireet saattavat lievitä iän myötä, mutta esimerkiksi käyttäytymisen ongelmat voivat vaikeutua varsinkin ihmisillä, joilla on myös jokin muu oheissairaus (Koskentausta ym. 2018, 1494–1495).

2.2 Autismin kirjon haasteet

Lapsena autismin kirjon häiriön diagnoosin saaneiden ennuste on ”huono”, koska Levyn ja Perryn (2011) tutkimuksista käy ilmi, että ennen vuotta 1990 vain 25 % heistä on saanut niin sanotusti hyvät tulokset koulutuksessa, työllistymisessä, itsenäisessä asumisessa ja sosiaalisissa suhteissa (Bishop-Fitzpatrick ym. 2013, 688). Seltzerin (2004) mukaan tämän jälkeen tilanne ei ole juurikaan kehittynyt, koska edelleenkin harva autismin kirjon henkilöistä asuu itsenäisesti, menee naimisiin, käy lukiota tai työskentelee haastavissa työtehtävissä. Heillä ei myöskään usein ole laajaa sosiaalista verkkoa, ja suurin osa heistä on riippuvaisia joko perheestä tai ammattilaisista. (Bishop-Fitzpatrick ym. 2013, 688.)

Autismin kirjon erityispiirteet näyttäytyvät selkeimmin vuorovaikutustilanteissa. Asiat saataan ottaa kirjaimellisesti, eikä abstrakteja käsitteitä ymmärretä. (Autismiliitto 2022b.) Myös Lehtinen (2012, 237–238) mainitsee, että vuorovaikutustilanteista tekee haastavaa autismin kirjon henkilön tapa ymmärtää sanotut asiat kirjaimellisesti. Lehtisen mukaan vuorovaikutustilanteita hankaloittaa myös keskustelun aiheiden epäjohdonmukaisuus, eli henkilö saattaa yllättäen sanoa jotain, jolla ei tuntuisi olevan yhteyttä aiemmin sanottuun.

Autismin kirjon henkilöt tarvitsevat aikaa vastata kysymyksiin ja käsitellä saamaansa tietoa, ja he saattavat toistaa, mitä muut heille sanovat (Autismiliitto 2022b). Vaikeasti autistisilla henkilöillä kielen kehitys on usein myös hidasta, ja heidän sanavarastonsa voi olla muita heikompi. Autismin kirjoon kuuluvilla henkilöillä on usein myös vaikeuksia erottaa oleellinen tieto vähemmän oleellisesta ja tämän vuoksi heidän voi olla vaikea ymmärtää lukemaansa. (Vermeulen 2019, 174, 274.)

Autismin kirjon häiriöön kuuluu sääntökeskeisyys, mikä tarkoittaa sitä, että rituaalit ja rutiinit ovat hyvin tärkeitä (Attwood 1998; Gillberg 2002; Tani ym. 2004, Koskisen & Stevanovicin 2021, 5 mukaan). Myös Kujanpää (2019, 28) vahvistaa tämän mainitsemalla rajoittuneiden ja samanlaisena toistuvien käyttäytymismuotojen olevan yksi autismikirjon ydinoireista. Esimerkiksi joskus jotkut tilanteet saattavat vaatia hienotunteisuutta tai valkoisia valheita, mutta autismin kirjon henkilöt saattavat pitäytyä siitä huolimatta pelkästään totuuden puhumisessa (Gillberg 2002, Koskisen & Stevanovicin 2021, 5 mukaan). Myös Vermaulen (2019, 285) tukee ajatusta sääntökeskeisyydestä ja toteaa, että autismin kirjoon kuuluville henkilöille sääntöjen oppiminen on helppoa, mutta vaikeaa on, kun näissä säännöissä ilmenee poikkeuksia.

Paikallisuuntautuneisuus on myös yleinen autismin kirjon erityispiirre (Koskinen & Stevanovic 2021, 5). Se tarkoittaa, että vuorovaikutustilanteessa kokonaisuus voi olla tärkeämpää, mutta autismin kirjon henkilöt saattavatkin keskittyä sen sijaan pienempiin

yksityiskohtiin (Maynard 2005, Koskisen & Stevanovicin 2021, 5 mukaan). Vermeulen (2019, 271) toteaa myös, että autismin kirjon henkilöillä voi olla vaikeuksia kokonaiskuvan hahmottamisessa, tai he voivat tarvita hieman apua sen hahmottamiseksi. Tämä voi aiheuttaa myös vaikeuksia oman kokemuspäiriin ulkopuolella olevien erilaisten tilanteiden hahmottamisessa ja toisen ihmisen asemaan asettumisessa, mikä saattaa ulkopuolisille näyttäytyä välinpitämättömyytenä tai sosiaalisesti epäasiallisena käytöksenä (Autismiliitto 2022b).

Egosentrisyydellä tarkoitetaan sitä, että autismin kirjioon kuuluvat eivät välttämättä osoita kiinnostusta muita ihmisiä kohtaan ja saattavat puhua vain omista kiinnostuksen kohteista, vaikka keskustelukumppani yrittäisi vaihtaa puheenaihetta (Attwood 1998; Paul ym. 2009, Koskisen & Stevanovicin 2021, 5 mukaan). Vermaulen (2019, 288) kertoo myös, että autististen henkilöiden voi olla hankala vaihtaa huomion kohdetta, jolloin esimerkiksi keskustelunaiheen vaihtaminen voi olla vaikeaa.

Autismin kirjon henkilöillä on haasteita affiliaatiossa eli empaattisen samanmielisyyden tai myötäelämisen osoittamisessa. Affiliaatio on tärkeää yhteyden luomisen ja sosiaalisen solidaarisuuden kannalta. (Lindström & Sorjonen 2013; Stevanovic & Lindholm 2016, Koskisen & Stevanovicin 2021, 4 mukaan.)

Autismin kirjon henkilöt saattavat ajatella asioista hyvin mustavalkoisesti, eli he näkevät asiat joko erittäin hyvinä tai erittäin huonoina. He saattavat ajatella myös itsestään syyttävästi, yllleistävästi ja ”pitäisi”-tyylisesti. Autismi kirjon henkilöillä saattaa olla vaikeuksia uskoa omiin kykyihinsä, ja valintoja ja päätöksiä voi olla vaikea tehdä. Nämä vaikuttavat negatiivisesti henkilön ongelmanratkaisukykyyn ja siten myös itseluottamukseen. (Kujanpää 2019, 312, 314.)

Autismin kirjon henkilöillä on vaikeuksia olla joustavia, koska heillä on heikompi kognitiivinen joustavuus. Kognitiiviseen joustavuuteen liittyy kyky mukauttaa tietämystä alati muuttuvan kontekstin mukaan. Tämä on yksi syistä, minkä takia he tarvitsevat elämässään ennakoitavuutta ja ohjeistuksia. (Vermeulen 2019, 256.)

Autismin kirjon henkilöt tunnistavat tutut kontekstit ja tilanteet, jotka he ovat jo oppineet, mutta heidän on hankala huomioida mahdolliset muutokset näissä tilanteissa. Mikäli tilanne ei etenekään tavanomaisella tavalla, saattavat autistiset henkilöt kokea hämmennystä. Heidän on myös hankala mukauttaa omia reaktioita tilannekohtaisesti. Autistisille ihmisille tilanteet, joissa asiat eivät ole riittävän selkeitä, ovat hankalia. Näissä tilanteissa tieto voi olla epätarkkaa ja monitulkintaista, ja tällainen selkeyden puute saa heidät hämmentymään. (Vermeulen 2019, 80, 97, 288.)

Sosiaalisten tilanteiden, omien sekä toisten ihmisten tunteiden tunnistaminen ja aikomusten ymmärtäminen saattavat tuottaa myös vaikeuksia. Sanallista ja sanatonta viestintää, kuten ilmeitä, eleitä ja äänensävyjä, voi olla vaikea tulkita. (Dindar ym. 2021, 72; Autismiliitto 2022b.) Myös Kujanpää (2019, 315) tukee tätä mainitsemalla, että autismikirjon henkilöt saattavat tulkita muiden eleitä ja ilmeitä virheellisesti. He saattavat tulkita iloiset ja surulliset kasvojenilmeet neutraaleina ja neutraalit ilmeet vihaisina (Eack ym. 2015, Dindarin ym. 2021, 72 mukaan). Vermeulen (2019, 118, 123) kertoo myös monien tutkimusten tukevan autismin kirjon henkilöiden vaikeuksia tunnistaa tunteita nopeasti ja täsmällisesti. Kyseessä ei kuitenkaan ole sokeus tunteille tai kasvonilmeille, vaan vaikeudet tässä liittyy nimenomaan monimutkaisempien tunteiden tunnistamiseen. Autismin kirjioon kuuluvat henkilöt tarkkailevat muiden ihmisten kasvoja eri tavalla kuin neurotyypilliset. He käyttävät enemmän aikaa katsomalla kasvojen vähemmän merkityksellisiä osia, kuten esimerkiksi leukaa tai hiusrajaa. On myös huomattu, että autistiset ihmiset katsovat muiden ihmisten silmiä vähemmän, kun kyseessä on monimutkaisempien tunteiden tunnistaminen.

Konteksti auttaa ymmärtämään asioita ja tapahtumia sekä antaa merkityksen niille. Ihmisen empatiakyky käynnistyy yleensä kontekstin perusteella, ja se tapahtuu tiedostamatta ja nopeasti. Kontekstisokea ihminen ei kuitenkaan saa empatiakykyään päälle spontaanisti, vaan se täytyy aktivoida esimerkiksi kysymyksellä tai ohjeella. Autistiset ihmiset kiinnittävät siis vähemmän huomiota tunteisiin, jos kukaan ei niin sanotusti aktivoi heidän empatiakykyään päälle. On epäilty, että autismin kirjioon kuuluvien henkilöiden sosiaalinen kömpelyys ei johdukaan puutteellisista tiedoista liittyen sosiaalisiin tapoihin ja psyykkisiin tiloihin, vaan nimenomaan vaikeuksista asettaa näitä tietoja kontekstiin. (Vermeulen 2019, 30, 126–127, 141.)

Asioiden kirjaimellinen ymmärtäminen on yksi autismin kirjioon liittyvä ilmiö, ja se on myös yksi vuorovaikutukseen liittyvistä haasteista. Tämä ei kuitenkaan ole pelkästään kielellinen ongelma, vaan se liittyy myös kontekstiin. Esimerkiksi kuvainnollisen kielen ymmärtämisessä on tiedostettava, ettei sanoja ole tarkoitettu kirjaimellisesti, ja tähän vaikuttaa konteksti. Kontekstin avulla ihmiset ymmärtävät tiedostamattakin, ettei kuvainnollista kieltä oteta kirjaimellisesti. Hyvätasoisten autismin kirjon henkilöiden ollessa vähemmän kontekstiherkkiä, heidän pitää analysoida tämä tietoisesti. (Vermeulen 2019, 196–197.)

Myös mielenterveyden häiriöt ovat autismikirjon henkilöiden haasteena. Varsinkin nuoruudessa ja aikuisuudessa heillä voi ilmetä kroonista stressiä ja sen takia mahdollisesti masennusta ja ahdistusta. Näihin mielenterveyden haasteisiin vaikuttaa kirjon henkilöiden kokemana psykososiaalinen stressi, joka taas johtuu heidän omista toimintarajoitteistaan sekä ympäristön ymmärtämättömyydestä. Ympäristöä on hankala muokata riittävästi heidän

tarpeitaan vastaavaksi, ja se tarkoittaa, että heidän on pakko sopeutua. (Kujanpää 2019, 300, 319.)

Edellä mainitut erityispiirteet saattavat aiheuttaa haasteita vuorovaikutustilanteissa, sillä niihin liittyy monia kirjoittamattomia sääntöjä ja vuorovaikutus on kontekstisidonnaista. Näihin sääntöihin tehdään poikkeuksia eri tilanteiden mukaan. (Stevanovic & Koskinen 2018, Koskisen & Stevanovicin 2021, 5 mukaan.) Vuorovaikutustilanteissa esiintyvät ongelmat eivät kuitenkaan ole pelkästään yksilön puutteisiin liittyviä, vaan tilanteet ja haasteet rakentuvat osallistujien eri vuorovaikutukseen liittyvien tapojen ja resurssien myötä (Koskinen & Stevanovic 2021, 17).

2.3 Autismin kirjon diagnosointi

Autismin kirjo ei ole vain yksittäinen häiriö, vaan joukko laaja-alaisia kehityshäiriöitä. Tähän kuuluu autismin oireyhtymä, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä, epätyypillinen autismi eli laaja-alainen kehityshäiriö, tarkemmin määrittämätön laaja-alainen kehityshäiriö PDD-NOS sekä Hellerin tauti, eli disintegratiivinen kehityshäiriö. Erot eri diagnoosien välillä voivat olla esimerkiksi epätyypillinen ikä, jolloin oireet ilmaantuvat tai kehityshäiriön havaitseminen vain tytöillä. (Nissilä 2022.) Erilliset diagnoosit ovat kuitenkin poistumassa vuosina 2023–2026 CD-11 tautiluokituksen tullessa käyttöön, sillä vanha luokittelu on todettu epätarkaksi. Jatkossa ne tulevat kaikki olemaan osa autismin kirjoa. (THL 2023; Nissilä 2022; Autismiliitto 2022a; Raaska & Vanhala 2020, 965.) Uudistetussa diagnoosiluokituksessa on poistettu tarkka ikäraja, jolloin kehityksen poikkeavuuksien tulisi näkyä (Raaska & Vanhala 2020, 965).

Diagnoosiin vaikuttaa etninen ja sosioekonominen tausta, ikä, sukupuoli sekä kognitiivinen kehitystaso, ja nämä voivat myös muuttua iän, ajankohdan ja diagnosoijan mukaan (Lord 2015, 2006; Lord ym. 2012; Mattila ym. 2011, Mattila ym. 2007, Raaskan & Vanhalan 2020, 965 mukaan). Autismin kirjon tausta on biologinen, ja perinnöllisillä tekijöillä on merkittävä rooli esiintyvyydessä, mutta ihan perimmäistä syytä ei vielä tunneta (Nissilä 2022).

Monet autismin kirjon henkilöt kokevat diagnoosin helpotuksena, koska se tarjoaa henkilölle itselleen selityksen monille asioille. Se voi myös lisätä itseymmärrystä sekä auttaa muokkaamaan läheisten asenteita parempaan suuntaan. Tästä huolimatta moni kokee diagnoosinsa leimaavana ja ajattelee sen vaikuttavan negatiivisesti omaan tulevaisuuteensa. (Kujanpää 2019, 311.)

Haasteita erityisesti naisten ja tyttöjen diagnosointiin voi tuoda poikien ja miesten piirteisiin perustuvat luonnehdinnat (Dean ym. 2017; Lai ym. 2011, Dindarin ym. 2021, 82 mukaan). Esimerkiksi tutkimuksen mukaan naiset tuottavat enemmän suorita ja epäsuoria

tunnekuvauksia kuin miehet ja omaavat paremmat sosiaaliset kommunikaatiotaidot (Lai ym. 2011, Dindarin ym. 2021, 82, 84 mukaan). Naiset myös saattavat käyttää sosiaalista naamioitumista sopeutuakseen neurotyypillisten ihmisten joukkoon (Dean ym. 2017, Dindarin ym. 2021, 82 mukaan).

3 Kohtaaminen sosiaalipalveluissa

3.1 Vuorovaikutus asiakastyössä

Hyvinvointivaltion palvelujärjestelmään kuuluvien organisaatioiden asiakkuuksien yksi yhteinen piirre on kohtaaminen ja sen tärkeys. Asiakkaat kokevat tärkeänä, miten heidät kohdataan palveluissa. Kohtaamiseen vaikuttaa olennaisesti asiakkaan ja ammattilaisen välille muodostuva suhde, ja sosiaalityössä tämän tärkeys korostuu entisestään, koska siinä on esillä asiakkaan henkilökohtaisia asioita, ja koska asiakastyön tavoitteena on saada positiivisia muutoksia asiakkaan elämään. (Jokinen ym. 2000; Kulmala ym. 2003; Jokinen ym. 2003; Laitinen & Kempainen 2010; Jokinen 2014, Jokisen 2016 mukaan.) Vaikka muutokset ovat tavoitteena, ne eivät kuitenkaan saa olla hyväksynnän ehto, vaan hyvän dialogisen suhteen mukaan asiakkaan täytyy kokea, että hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on (Särkelä 2001, 31). Vaikka asiakkaalla olisikin diagnoosi, on sosiaalityössä silti muistettava kohdata asiakas ihmisenä diagnoosin sijaan (Shavrina 2014).

Vuorovaikutuksessa ei vaikuta niinkään yksittäiset sanomiset tai tekemiset, vaan se asenne, jolla toisen ihmisen kohtaa (Mönkkönen 2018). Asiakkaan kokemusta määrittävät työntekijän aitous ja se, kokeeko asiakas työntekijän vilpittömästi haluavan tämän parasta. Myös se, miten työntekijä käyttää eleitä ja katsekontaktia sekä miten tämä puhuttelee ja katsoo asiakasta, vaikuttaa asiakkaan kokemukseen. (Särkelä 2001, 42.) Yli 90 % viestinnästä tapahtuu eleiden ja ilmeiden kautta (Mehrabian 1977, Hännisen & Poikelan 2016 mukaan). Läsnäololla tarkoitetaan tilanteen havainnointia ja hyväksyvää suhtautumista siihen. Silloin työntekijä keskittyy vain täysin asiakkaaseen. (Hänninen & Poikela 2016.) Auttamistyön ydin on olla aito, millä tarkoitetaan sitä, että työntekijä kohtaa asiakkaan vertaisenaan, kuin ihminen ihmiselle (Peltonen 1992; Rostila 2001, Hännisen & Poikelan 2016 mukaan).

Mönkkösen (2018) mukaan vuorovaikutus tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, että on ystävällinen toiselle ja on kiinnostunut toisen tarpeista, mutta se voi aiheuttaa myös haasteita riippuen ongelmien luonteesta. Jos ongelma vaatii suoraa puuttumista, se voi rajoittaa asiakkaan vaikuttamisen mahdollisuuksia ja luottamuksellista suhdetta. Työntekijän on hyvä olla empaattinen asiakasta kohtaan, mutta samalla on säilytettävä erillisyytensä ja tietty objektiivisuus (Rostila 2001, 62). Jokainen vuorovaikutustilanne on myös erilainen ja riippuu sen osapuolista, joten kaikkiin ihmisiin ei voi soveltaa samoja menetelmiä (Mönkkönen 2018). Rostila (2001, 61) toteaa, että vaikka työntekijän ja asiakkaan välille olisi syntynyt jo luottamusta, asiakkuussuhde täytyy rakentaa erikseen jokaisella tapaamiskerralla uudelleen. Mönkkönen (2018) tuo esiin, että asiakastyöhön ja kohtaamiseen vaikuttavat lisäksi myös yhteiskunnalliset ja institutionaaliset rakenteet.

Kujanpää (2019, 316, 320) muistuttaa, että autismikirjon henkilöillä on monesti epäonnistuneita kokemuksia vuorovaikutuksesta, mikä saattaa vaikuttaa vuorovaikutustilanteeseen. Epäonnistuneet kokemukset voivat lisätä pelkoa sosiaalisiin tilanteisiin, ja ne voivat saada henkilön välttelemään tällaisia tilanteita. On myös hyvä muistaa, että autismikirjon henkilöiden kohdalla nimenomaan ihmissuhteet saattavat olla kaikista eniten kuormittava tekijä.

3.2 Erityisen tuen tarpeiden huomiointi

Suomessa neuropsykiatrisiin häiriöihin voi olla vaikea saada hoitoa ja hoidoissa on myös alueellisia eroja. Neuropsykiatrisia häiriöitä omaavan henkilön tulisi saada tukea oikea-aikaisesti, koska sillä voi olla elämänmittaisia vaikutuksia. Palvelujärjestelmässämme on huomattu olevan puutteita neuropsykiatrisen tuen kannalta. (Lämsä ym. 2015, Appelqvist-Schmidlechnerin ym. 2018, 14–15 mukaan.)

Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2018, 92) mukaan tuen tarpeessa olevia voi olla vaikea tunnistaa, ja heidän on usein myös itse vaikea tunnistaa tuen tarve. Tämä on yleinen ongelma palvelujärjestelmässä. Tukihenkilön puuttuminen palveluihin hakeutumisessa voi olla ylittämättömän kynnyksen, mutta myös tahoilla, jotka tarjoavat palveluita, ei välttämättä ole osaamista ja kokemusta neuropsykiatrisesti oireilevien ihmisten kanssa toimimisesta.

Kärkkäinen (2021, 10) kertoo, että sosiaalityössä autistisuus voi näyttäytyä vasta silloin, kun se on niin häiriötä tuottavaa, että siitä aiheutuu sosiaalisia ongelmia. Sosiaali- ja terveyspalveluihin taas hakeutuu lievän autismin kirjon henkilöistä ne, jotka oireilevat kaikista vaikeimmin psyykkisesti, fyysisesti tai sosiaalisesti ja tarvitsevat muiden apua.

Aikuisten autismin kirjon henkilöiden palvelujen tarve muotoutuu yksilöllisesti oireiden, kognitiivisen kehitystason sekä liitännäissairauksien mukaan (Koskentausta ym. 2018, 1498). Tuen tarve voi olla hyvin erilainen riippuen siitä, että onko asiakas opiskeluvaiheessa, työelämässä vai nivelvaiheessa koulutuksesta työhön siirryttäessä (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2018, 87).

Bolic Baricin ym. (2017) kvalitatiivisessa haastattelututkimuksessa oli havaittu tuen tarve koulutuksesta työelämään siirtyessä, tarve tietoon erilaisista mahdollisuuksista, vaihtoehdoista ja vaatimuksista sekä tukea tavoitteiden asettamisessa. Cullenin (2015) tutkimuksessa tuen tarpeet liittyivät arjenhallintaan, arjen toimintakykyyn, sosiaalisiin taitoihin ja sosiaalisiin tilanteisiin opiskeluissa. (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2018, 87.)

Saatavilla olevia palveluita ovat muun muassa asumisen tuki, päivätoiminta sekä siihen liittyvät tukitoimet. Autismi kirjon henkilö saa tarvittaessa opintoihin liittyvää tukea, ja vaikeammin autististen on mahdollista saada kuntouttavaa ja valmentavaa opetusta

ammattillisissa oppilaitoksissa. Autismin kirjon henkilöt saavat tarvittaessa myös psykiatrisia palveluja, kuntoutusta ja terapiapalveluja, ja kognitiivisesti hyvätasoiset voivat saada myös Kelan psykoterapiaa. Tarvittaessa on myös saatavilla erityispalveluja, joita järjestää muun muassa sosiaalitoimen vammaispalvelut, neuropsykiatria ja kehitysvammapsykiatria. (Koskentausta ym. 2018, 1498.)

Koskentausta ym. (2018, 1499) painottavat moniammatillisen yhteistyön merkitystä autismin kirjon henkilöiden palveluissa. Tärkeää moniammatillinen tuki on etenkin asiakkaan elämän nivelvaiheissa, kuten lapsuudenkodista poismuuton yhteydessä, opiskelemaan ja työelämään siirtymisessä tai asiakkaan joutuessa työttömäksi. Mönkkösen ym. (2019) mukaan moniammatillinen yhteistyö on edellytys sosiaali- ja terveystieteiden toiminnalle. Käsitteenä moniammatillisuudella tarkoitetaan kaikkia mahdollisia vuorovaikutustilanteita asiakastyössä.

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Toteutimme opinnäytetyön kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä, jossa tutkitaan jotakin tiettyä ilmiötä jo valmiiksi olevan aineiston avulla (Kangasniemi ym. 2013, 293–294). Kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen valitun aineiston avulla etsitään vastauksia muun muassa siihen, mitä ilmiöstä jo tiedetään, tai voidaan esimerkiksi tutkia yleistä keskustelua ilmiöön liittyen ja sen kehityssuuntia (Burns & Grove 2005; Fitzgerald & Rumrill 2005, Kangasniemen ym. 2013, 294 mukaan). Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ilmiötä voidaan tutkia melko yleisesti ja laaja-alaisesti (Salminen 2011, 6).

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa on neljä vaihetta: tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineiston valitseminen, kuvailun rakentaminen ja tulosten tarkasteleminen. Menetelmälle tyypillistä on kuitenkin, että vaiheet etenevät yhtäaikaisesti ja vaikuttavat toisiinsa. (Kangasniemi ym. 2013, 294.)

Tutkimuskysymyksen muodostaminen on menetelmän kannalta tärkeä vaihe, koska se tulee ohjaamaan koko opinnäytetyöprosessia. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tutkimuskysymys on yleensä kysymyksen muodossa, ja tätä kysymystä tarkastellaan yhdestä tai useammasta näkökulmasta. Tutkimuskysymyksen on hyvä olla riittävän rajattu, jotta ilmiötä voidaan tarkastella syvällisemmin, mutta toisaalta ilmiötä voidaan tutkia useammasta näkökulmasta tutkimuskysymyksen ollessa väljä. (Kangasniemi ym. 2013, 294–295.) Tutkimuskysymykseksi muodostui: miten kohdata autismikirjoon kuuluva asiakas sosiaalipalveluissa? Tutkimuskysymys on riittävän rajattu, jotta suunta on selkeä aineiston hankinnassa, mutta se on myös tarpeeksi väljä, jotta aineiston monitasoinen tarkastelu on mahdollista.

Laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena on kuvata tiettyä ilmiötä ja lisätä ymmärrystä tätä ilmiötä tai tapahtumaa kohtaan. Laadulliseen tutkimukseen liittyy sisällönanalyysin menetelmä, jolla pyritään saamaan tietystä ilmiöstä yleinen ja tiivistetty kuvaus. (Tuomi & Sarajärvi 2017.)

4.2 Aineiston haku, valinta ja analysointi

Tutkimuskysymys ohjaa kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineistoa ja sen valintaa. Aineiston tulee olla asianmukaista, jotta kysymykseen voidaan vastata. Menetelmä on aineistolähtöinen, ja siinä pyritään ymmärtämään ilmiötä. Tästä syystä aineiston valinta ja analyysi tapahtuvat osittain yhtäaikaisesti. Valitusta aineistosta etsitään ilmiötä koskettavia, tärkeitä

seikkoja, ja ne yhdistellään kokonaisuuksiksi. (Kangasniemi ym. 2013, 295, 297.) Teoreettisessa tutkimuksessa argumentoinnin, eli aineistojen uskottavan ja pätevän käytön, merkitys korostuu. Siten myös lähteiden merkitys kasvaa. Lähteiden täytyy esimerkiksi olla aiheen kannalta keskeisiä sekä lähdeviitteiden asianmukaisia. (Tuomi & Sarajärvi 2017.)

Käytimme aineiston haussa tietokantoina LAB-ammattikorkeakoulun tiedonhakupalvelua Lab Prima, Google Scholaria sekä Finnaa. Hakusanoina käytimme sanoja autism*, autism* työkäis* OR aikui*, autism* työkäis* OR aikui* sosiaal*, autism* vuorovaikutu*, autism* kohtaami*, autism* adult* social*, autismikirjo, autism* communicate, neuropsykiatri*, asperger. Taulukosta 1 löytyy tiedonhaku, joka sisältää hakusanat, osumat sekä valitut tutkimukset. Koska useammalla eri hakusanalla löytyi samoja valitsemiamme tutkimuksia, ja niitä löytyi myös eri tietokannoista, valittujen tutkimusten yhteenlaskettu lukumäärä ei vastaa opinnäytetyössä käyttämiemme tutkimusten lukumäärää.

Tietokanta	Hakusanat	Osumat	Opinnäytetyöhön valitut tutkimukset
Lab Primo	autism*	48 556	0
	autism* työkäis* OR aikui*	3420	0
	autism* työkäis* OR aikui* sosiaal*	291	0
	autism* vuorovaikutu*	49	0
	autism* kohtaami*	3	0
	autism* adult* social*	7635	0
	autismikirjo	7	0
	autism* communicate	364	1
	neuropsykiatri*	57	1
	asperger	51	0
Google Scholar	autism*	92 400	0
	autism* työkäis* OR aikui*	11	0
	autism* työkäis* OR aikui* sosiaal*	0	0

	autism* vuorovaikutu*	20	0
	autism* kohtaami*	1680	0
	autism* adult* social*	27 500	1
	autismikirjo	1150	1
	autism* communicate	17 400	1
	neuropsykiatri*	1320	1
	asperger	10 200	0
Finna	autism*	1347	0
	autism* työkäis* OR aikui*	135	1
	autism* työkäis* OR aikui* sosiaal*	74	1
	autism* vuorovaikutu*	786	0
	autism* kohtaami*	126	0
	autism* adult* social*	283	0
	autismikirjo	910	2
	autism* communicate	48	1
	neuropsykiatri*	1092	1
	asperger	216	1

Taulukko 1. Hakuosumat

Rajasimme hakutuloksia vuosilukujen, aineistotyyppien ja saatavuuden mukaan. Rajasimme hakutulokset jokaisessa tietokannassa vuosiin 2014–2024. Lab Primossa aineistotyypeiksi rajasimme artikkelit, opinnäytteet ja väitöskirjat, YAMK-opinnäytetyöt, tutkimusaineistot sekä vertaisarvioidut kausijulkaisut. Google Scholarissa rajasimme arvosteluartikkeleihin ja Finnassa lehtiin ja artikkeleihin, opinnäytteisiin sekä teksteihin ja muihin. Lab Primossa valitsimme saatavuudeksi saatavilla verkossa, vertaisarvioidut kausijulkaisut sekä open access. Finnassa ja Google Scholarissa jätimme saatavuuden rajaamisen pois.

Jos hakuja tehdessä tuloksia tuli huomattavan paljon, huomioimme yleensä vain ensimmäiset sivut. Tutkimuksia oli kuitenkin vaikea löytää, joten välillä hakutuloksia piti selata

pidemmälle löytääksemme sopivat tutkimukset. Tutkimusten vähäisyyden myötä laajensimme myös hakusanojamme. Käytimme esimerkiksi sanaa neuropsykiatri*, koska kuten teoriassa toimme esiin, autismin kirjo kuuluu neuropsykiatriisiin häiriöihin, ja koska Asperger kuuluu autismin kirjoon, käytimme myös kyseistä hakusanaa. Jouduimme tekemään myös poikkeuksen Lehtisen (2012) ja Bishop-Fitzpatrickin ym. (2013) kohdalla. Vaikka kyseiset lähteet eivät mene vuosilukukriteereihin, niissä oli tutkimuskysymyksemme kannalta olennaista tietoa, joten valitsimme ne siitä huolimatta käytettäviin tutkimuksiin. Lehtistä (2012) ei myöskään löydy taulukosta 1, koska löysimme sen aiheeseen liittyvän tutkimuksen lähdeluettelosta, emmekä tietokannoista. Taulukkoon 2 on listattu opinnäytetyöhön valitut tutkimukset ja niiden aiheet.

Tekijä ja julkaisu- vuosi	Aineiston otsikko	Tutkimuksen aihe
Appelqvist-Schmidlechner, K., Lämsä, R. & Tuulio-Henriksson, A. 2018.	Oma väylä - Kelan neuropsykiatrisen kuntoutuksen soveltuvuus, hyödyt ja koettu vaikuttavuus.	Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kuntoutuksen hyötyjä ja koettavaa vaikuttavuutta nuorten aikuisten koulutukseen ja työmarkkinoille sijoittumisessa ja siellä pärjäämisessä. Tutkimuksessa merkittävässä asemassa oli myös asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden huomiointi, vuorovaikutus asiakkaiden ja ammattilaisten välillä, ammattitaito, sekä ammattilaisten aikaisempi kokemus neuropsykiatrisesti oireilevien kanssa toimimisesta.
Bishop-Fitzpatrick, L., Minshew, N. & Eack, S. 2013.	A Systematic Review of Psychosocial Interventions for Adults with Autism Spectrum Disorders.	Tutkimuksessa tarkasteltiin psykososiaalisten interventioiden käyttöä ja tehokkuutta autismin kirjon aikuisilla liittyen heidän kolmeen tyypilliseen haasteeseensa: viestintään, sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä ajattelun ja käyttäytymisen joustavuuteen.
Dindar, K., Loukusa, S., Mäkinen, L., Kotila, A.,	Tunnekuvausten sukupuolierot autismikirjon ja verrokiryhmän nuorten	Tutkimuksessa tarkasteltiin autismin kirjon eri sukupuolten eroja kuvata toisten henkilöiden tunteita. Tutkimuksen tavoitteena oli

Hurtig, T. & Ebeling, H. 2021.	aikuisten kerronnassa.	tunnistaa autismin kirjon henkilöitä paremmin, sekä tukea heitä kohdennetummin.
Kangas, K. 2014.	Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaaminen Asperger-aikuisen näkökulmasta.	Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää Asperger-aikuisten kokemuksia sosiaalityön asiakkuudesta ja kohtaamisista sosiaalityöntekijä kanssa.
Kivistö, M., Kuusikko, K. & Sivonen, S. 2021.	Nuorten Asperger-aikuisten osallisuutta on vahvistettava.	Neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavat henkilöt nähdään usein väliinputoajina. Tutkimuksessa tarkasteltiin vammaispalvelujen asiakkaana olevien Asperger-aikuisten kokemuksia osallisuuden näkökulmasta. Tarkastelussa oli erityisesti koulutus- ja työelämäosallisuus, sekä asiakas- ja palveluosallisuus.
Koskinen, E. & Stevanovic, M. 2021.	Tarinan vastaanotto ja affiliaatio autistikirjon häiriössä.	Tutkimuksessa havainnoitiin autismin kirjon ja neurotyypillisten välisiä keskusteluja ja tarinan vastaanottoa autismin kirjon henkilöiden ja heidän erityispiirteidensä näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä erilaisten ihmisten ja vuorovaikutustyylien välille.
Lehtinen, M. 2012.	”Aiheesta toiseen” – Ymmärrysongelmatilanteita Asperger-nuorten kuntoutuskeskuste- luissa.	Tutkimus käsittelee ymmärrysongelmatilanteita Asperger-nuorten kuntoutuskeskuste- luissa. Tarkoituksena oli selvittää, millaisia keinoja osallistujat käyttivät ymmärrysongelmatilanteiden ratkaisemiseen ja että mitkä tekijät aiheuttavat näitä ymmärrysongelmia.
Nicolaidis, C., Raymaker, D., Ashkenazy, E., McDonald, K., Dern, S., Baggs, A., Kapp,	”Respect the way I need to communicate with you”: Healthcare experiences of adults on	Tutkimuksen tavoitteena oli saada käsitys autismin kirjon aikuisten kokemuksista terveydenhuollossa ja heidän suosituksiaan hoidon parantamiseksi. Hoidon lisäksi tarkastelussa oli myös vuorovaikutuksen

S., Weiner, M. & Boisclair, W. 2015.	the autism spectrum.	parantaminen ja ammattilaisten ymmärryksen lisääminen.
--------------------------------------	----------------------	--

Taulukko 2. Valitut tutkimukset

Käytimme teemoittelua aineiston analysoinnin menetelmänä. Teemoittelulla tarkoitetaan havaintojen luokittelua samankaltaisuuksien tai tiettyjen ominaisuuksien mukaan (Puusa 2020). Teemoittelussa aineistoa ryhmitellään tietyn aihepiirin mukaan. Tämä mahdollistaa sen, että valittujen teemojen esiintyvyyttä aineistossa voi vertailla. (Tuomi & Sarajärvi 2017.)

Kävimme aineistoja läpi ja analysoimme niitä tutkimuskysymys mielessä. Neljäksi pääteemaksi muodostui ymmärrys ja asenne, ammattilaisen merkitys, työtoteet ja menetelmät sekä yksilöllisyyden huomioiminen. Jokaisesta teemasta löytyy vastauksia tutkimuskysymykseen työikäisten autismin kirjon kohtaamisesta sosiaalipalveluissa.

5 Tulokset

5.1 Ymmärrys ja asenne

Kangas (2014, 54–56, 58–59) kertoo, että tieto autismin kirjosta ja ymmärrys kirjolla olevia ihmisiä kohtaan ovat avainasemassa heidän kohtaamisessaan. Ymmärryksen tärkeys korostui myös tutkimuksen vastauksista. Kankaan tutkimuksen vastauksista kävi ilmi, että kohtaamiseen ammattilaisen kanssa kuului usein väärinkäsitykset, jotka johtuivat joko siitä, ettei asiakas ole kyennyt kertomaan asiaansa riittävän selkeästi tai siitä, ettei ammattilainen ole tiennyt diagnoosista riittävästi. Tiedon puute saattaa myös näyttäytyä ammattilaisen toiminnassa muun muassa ennakkoluuloina. Tätä tukee myös Nicolaidisin ym. (2015) tutkimus, jossa tutkittiin autismin kirjon aikuisten kokemuksia terveydenhuollossa ja heidän suosituksiaan hoidon parantamiseksi. Yksi tärkeimmistä asioista mitä osallistujat olivat toivoneet, oli lisää koulutusta koskien autismin kirjoa, mikä vähentäisi syrjintää ja ennakkoluuloja. Kujanpää (2019, 302) vahvistaa ajatusta siitä, että ammattilaisen on ymmärrettävä autistikirjon piirteitä.

KA-tutkimuksessa eli keskusteluanalyysin tutkimuksessa korostetaan toiminnan rakentamista yhdessä muiden kanssa. Kun lisätään ymmärrystä vuorovaikutuksen käytänteiden merkityksestä, voidaan lisätä myös ymmärrystä erilaisten ihmisten ja vuorovaikutustyylien välille. (Koskinen & Stevanovic 2021, 6, 17.) Tätä väitettä tukee myös Nicolaidisin ym. (2015) tutkimus, jossa autismin kirjon aikuiset olivat toivoneet kohtaamisissa ammattilaisen kanssa, että he eivät esimerkiksi käyttäisi avoimia kysymyksiä ja suostuisivat kommunikoidaan kirjallisesti. Jotkut osallistujat käyttivät kannettavaa viestintälaitetta ja toivoivat ammattilaisten kunnioittavan tätä tapaa. Kujanpää (2019, 305) toisaalta kuitenkin ehdottaa, että ammattilainen voisi käyttää vuorovaikutustilanteessa avoimia kysymyksiä, koska ne vievät keskustelua eteenpäin, ja silloin ammattilaisen ei tarvitsisi arvailla asiakkaan ajatuksia. Onnistunut vuorovaikutus riippuukin paljon vastavuoroisuudesta ja siitä, että onko ammattilaiset halukkaita ja kykeneviä muuttamaan omaa käyttäytymistä vastaamaan asiakkaan tarpeita ja kohtelevaan heitä kunnioittavasti (Nicolaidis ym. 2015).

Vaikka yksi autismin kirjioon kuuluvien ihmisten erityispiirre on egosentrisyys, se ei lähtökohtaisesti ole aina ongelmallista. Joissain tilanteissa omista kiinnostuksen kohteista puhuminen saattaa toimia vuorovaikutuksen ylläpitäjänä ja sujuvoittaa keskustelun etenemistä, ja ongelmallisena pidettyä toimintaa ei välttämättä nähdä haitallisena. (Stevanovic ym. 2017, Koskisen & Stevanovicin 2021, 6 mukaan.)

Aikaisempien tutkimusten mukaan autismin kirjon henkilöt hyötyisivät koulutuksesta ja työllistymispalveluista (Migliore 2012, Appelqvisti-Schmidlechnerin ym. 2018, 90 mukaan). On

kuitenkin otettava huomioon, että osa kuntoutujista ei välttämättä ikinä saavuta täyttä työmarkkina-asemaa. Autismin kirjon henkilöt voivat tehdä esimerkiksi vapaaehtoistyötä ja kokea elämänsä rikkaaksi, mielekkääksi ja osallistavaksi. (Appelqvisti-Schmidlechnerin ym. 2018, 91.)

5.2 Ammatillaisen merkitys

Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2018, 50) tutkimuksen mukaan vuorovaikutusta ammattilaisen ja asiakkaan välillä edistää ammattilaisen hyvät vuorovaikutustaidot, erilaiset työskentelytavat sekä ammattitaito. Hyviksi vuorovaikutustaidoiksi on lueteltu muun muassa kyky ohjata vuorovaikutustilannetta, kyky käsitellä asioita asiakkaan näkökulmasta, kuuntelutaito sekä taito rajata keskustelua tiettyyn aiheeseen.

Kujanpää (2019, 302, 305) muistuttaa, että ammattilainen ei saa ohjata keskustelua liikaa, eikä haasteita saa sivuuttaa kokonaan, vaan niitä voi tutkia yhdessä asiakkaan kanssa. Ideana ei ole etsiä virheitä, vaan asiakasta autetaan pohdintaan ja ratkaisujen etsintään. Toivon ylläpitäminen ja positiivinen ilmapiiri vaikuttavat myönteisesti esimerkiksi autismin kirjon henkilön itsekkriittisyyteen. Kankaan (2014, 67) tutkimuksen vastauksissa asiakkaat pitivät myös tärkeänä positiivisen ilmapiirin ylläpitoa ja kannustamista.

Kankaan (2014, 57–58, 67) tutkimuksessa nousee esille ajan ja tilan antamisen tärkeys asiakkaalle, jotta tämä pystyy muotoilemaan asiansa ammattilaiselle haluamallaan tavalla. Tämä on tärkeää, koska autismin kirjon henkilöillä on usein vaikeuksia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai kielellisessä kommunikaatiossa. Vastauksista nousi esille myös, että ammattilaisten olisi hyvä puhua rauhallisesti ja selkeästi, ja puheen kannattaisi olla lyhyttä ja yksinkertaista ilman mitään ylimääräisiä lisäyksiä. Myös Kujanpää (2019, 304–305) vahvistaa ammattilaisen tärkeyttä pysyä rauhallisena sellaisen keskustelun aikana, jossa aihe nostattaa asiakkaassa tunteita.

Vuorovaikutusta edistävinä teemoina tuotiin esille ohjaussuhteen luottamuksellisuus, molemminpuolinen kunnioitus, avoimuus, rehellisyys ja huumori (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2018, 53). Myös Kankaan (2014, 60–61) tutkimuksen vastauksissa nousi esille tasa-arvoinen ja kunnioittava kohtelu. Tähän liittyen vastaajilla oli sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Huonoihin kokemuksiin liittyi muun muassa ohi puhuminen, keskeyttäminen ja kuin lapselle puhuminen. Nicolaidisin ym. (2015) tutkimuksessa sen sijaan nousi esille ammattilaisten huomion kiinnittäminen siihen, että puhuisivat avustajan sijaan itse asiakkaalle. Kankaan (2014, 61) tutkimuksen vastaajat toivoivat lisäksi, että ammattilaiset kohtelisivat heitä arvokkaasti ja tasa-arvoisesti, kuin ketä tahansa muuta aikuista, esimerkiksi työkaveria. Vastauksissa nousi esille myös sen tärkeys, että ammattilainen on kiinnostunut asiakkaan

kokemuksista, mielipiteistä ja toiveista. Asiakasta on tärkeä pitää oman elämänsä asiantuntijana. Ammattilaisen on hyvä rakentaa yhteys autismikirjon henkilöön ja myös ylläpitää tätä yhteyttä säännöllisesti (Kujanpää 2019, 309).

Vastauksista nousi esille myös kohtaamisen aitous. Vastaajat pitivät tärkeänä, että ammattilainen kuuntelee aidosti ja ymmärtää asiakasta. Ymmärtämiseen liittyen pidettiin toimivana tapana sitä, että ammattilainen ilmaisee sanallisesti ymmärtäneensä asiakkaan, koska autismin kirjon henkilöiden voi olla vaikea ymmärtää sanatonta viestintää ja eleitä. (Kangas 2014, 63.) Myös Kujanpää (2019, 309) vahvistaa, että vuorovaikutustilanteessa autismikirjon henkilön kanssa ammattilaisen kannattaa kuuntelun lisäksi tehdä ääneen yhteenvetoja kuulemastaan ja siitä, miten asian käsitti. Tämä luo ymmärrystä ammattilaisen ja asiakkaan välille, ja lisäksi se auttaa myös autismikirjon henkilöä ymmärtämään paremmin omaa tilannettaan. Myös Kangas (2014, 66–67) painottaa, että ammattilaisen on hyvä panostaa hyvään kommunikaatioon ja siihen, että sanallinen viestintä ei jätä mitään arvailujen varaan.

Diagnoosiin liittyvien oireiden huomioon ottaminen oli koettu tärkeäksi (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2018, 51). Myös Kankaan (2014, 56) tutkimuksen vastauksista kävi ilmi, että diagnoosin ja sen piirteiden ymmärtäminen on tärkeää onnistuneen kohtaamisen kannalta. Ammattilaisen on oltava tietoinen esimerkiksi oireista, jotta osaa kohdata asiakkaan. Kivistön ym. (2021, 191) tekemästä haastattelusta ilmenee myös, että asiakkaat toivovat ammattilaisilla olevan enemmän tietoa autismin kirjosta.

Kankaan (2014, 68) tutkimuksen vastauksista ilmenee, että ammattilaisen olisi tärkeää muistaa kertoa monipuolisesti ja oma-aloitteisesti erilaisista etuuksista, palveluista ja mahdollisuuksista asiakkaalle, koska tämä ei välttämättä muista niistä itse kysyä. Tällaisellakin on vaikutusta siihen, miten asiakas kokee kohtaamisen ammattilaisen kanssa.

5.3 Työotteita ja menetelmiä

Bishop-Fitzpatrick ym. (2013, 692) kertovat, että aikuisten autismin kirjon henkilöiden palveluissa tulisi käyttää entistä tarkempia ja tarkoituksenmukaisia menetelmiä. Kujanpää (2019, 300–301) kertoo esimerkiksi autismin kirjon henkilöiden kanssa käytettävästä tukikeskustelusta, jota ammattilaiset voivat hyödyntää vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Tukikeskustelun ydin on asiakkaan ja ammattilaisen välinen tasavertainen suhde, jossa tehdään yhdessä töitä kohti asetettua tavoitetta. Tavoitteen täytyy olla autismin kirjon henkilölle itselleen tärkeä sekä tarpeeksi konkreettinen ja saavutettavissa oleva, jotta se voi lisätä työskentelymotivaatiota. Tukikeskustelussa tärkeitä ovat asiakkaan omat mielenkiinnonkohteet sekä vahvuudet, ja tarkoituksena on lisätä autismin kirjon henkilöiden itsehyväksyntää sekä lisätä mielen hyvinvointia.

Vuorovaikutuksessa autismin kirjon henkilön kanssa tulee miettiä ajan käyttöä, eli ammatilaisen on esimerkiksi mietittävä vuorovaikutushetken pituus etukäteen. Tärkeää kohtaamisessa autismin kirjon henkilön kanssa on ei-kielellisen kommunikaation säätely, koska suuret eleet ja ilmeet saattavat hämmentää autismin kirjon henkilöä. Vuorovaikutustilanteessa on hyvä keskittyä yhteen asiaan kerrallaan, koska huomion jakaminen voi olla kirjon henkilölle kuormittavaa. (Kujanpää 2019, 304.) Myös Kangas (2014, 58) on saanut tutkimukseensa samanlaisia tuloksia siitä, että ammatilaisen on strukturoitava tapaamiset, eli on huolehdittava siitä, että tapaamisella pysyy tietynlainen järjestys tai muoto.

Leskelä (2012, 279–280) kertoo selkokielisestä vuorovaikutuksesta apuna niihin tilanteisiin, joissa keskusteluun osallistuvien henkilöiden kielelliset tai vuorovaikutukselliset taidot ovat merkittävästi eri tasoa. Hän käyttää ilmaisua ”kielellisesti epäsymmetrinen tilanne” kuvaamaan tällaista tilannetta. Selkokielisessä vuorovaikutuksessa toinen keskustelijoista muuttaa omaa puhettaan niin, että keskustelukumppani ymmärtää, eli niin sanotusti yksinkertaistaa puhettaan. Selkokieltä voi käyttää eri asiakasryhmien kanssa ja autismin kirjon henkilöt ovat yksi näistä ryhmistä. Selkokieltä käytettäessä tulisi välttää kielikuvien ja sanontojen käyttöä, koska selkokieltä käyttävät ihmiset saattavat ymmärtää ne konkreettisesti (Kartio 2009, 18–19, Lehtisen 2012, 274 mukaan).

Lehtinen (2012, 236–237, 240) puolestaan tutkii autismin kirjon henkilön ja keskustelun toisen osapuolen välisen vuorovaikutuksen ymmärrysongelmatilanteita ja sitä, millaisia keinoja näiden tilanteiden korjaamiseksi on. Hän tutkii myös, mitkä ovat niitä tekijöitä, jotka aiheuttavat ymmärrysongelmatilanteita. Korjausjaksolla tarkoitetaan tilannetta, jossa etenevä keskustelu keskeytetään kiinnittämällä huomio takaisin aiemmin sanottuun asiaan. Tämä keskeytys mahdollistaa ymmärrysongelmatilanteen ratkaisemiseksi jonkinlaisen korjausaloitteen, eli esimerkiksi tarkennuksen, oikaisun tai varmistuksen liittyen aiemmin epäselväksi jääneeseen asiaan. Tutkimuksessa käy ilmi, että keskustelujen toinen osapuoli tuo usein esille suoria korjausaloitteita, mutta tämän jälkeen ei tuo esille ehdotusta siitä, mitä autismin kirjon henkilö mahdollisesti tarkoitti. Suorat korjausaloitteet näyttävät olevan tehokas keino ymmärrysongelman ratkaisemiseksi. Tutkimuksen mukaan korjausaloitteen tekee lähes aina keskustelun toinen osapuoli, koska oma-aloitteiset korjausehdotukset ovat harvinaisia. Tämän jälkeen varsinaisen korjauksen tekee kuitenkin itse autismin kirjon henkilö.

Autismin kirjon henkilöt pitävät usein faktoista, joten vuorovaikutustilanteissa ammatilainen voi antaa asiakkaalle tietoa sen hetken aiheesta. Tätä kutsutaan tiedonannoksi eli edukatioksi. Tietoa voi antaa esimerkiksi mielenterveyden haasteista, työelämästä, opiskelusta tai kuntoutuksesta. Näistä teemoista asiakas ja ammatilainen voivat sitten keskustella

yhdessä. (Kujanpää 2019, 310.) Asiakkaille voi tehdä myös keskustelun päätteeksi muistiinpanoja, jossa lukee keskustelun pääkohdat ja sovitut asiat. Tästä voi olla hyötyä, varsinkin jos keskustelussa käydään läpi monimutkaisia asioita. (Kangas 2014, 67.) Tiedonantoa voi hyödyntää autismikirjon henkilön kanssa myös tämän toimintarajoitteista, jotta tämä tunnistaisi omia oireita ja piirteitä paremmin. Tämä lisää autismin kirjon henkilön itsetiedostusta ja itsehavainnointia, eli asiakas ymmärtää itseään paremmin ja sillä tavoin myös parantaa hänen minäkuvaansa. (Kujanpää 2019, 311.)

Vaikeudet itsetiedostuksessa sekä omien tunteiden ja ajatusten ymmärtämisessä ja säätelyssä vaikuttavat vuorovaikutukseen autismikirjon henkilöiden kanssa. Tästä syystä on tärkeää harjoitella tunnetaitoja asiakkaan kanssa, jolla on tällaisia haasteita. Tunteita voi esimerkiksi harjoitella nimeämään asiakkaan kanssa. (Kujanpää 2019, 318–319.) Kerronnassa kannustetaan myös käyttämään apuna esimerkiksi valokuvia ja videoita (Barnes ym. 2009; Freeth ym. 2011; Fletcher-Watson ym. 2013, Dindarin ym. 2021, 85 mukaan).

Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2018, 54–55, 57–58) tutkimuksessa oli tutkittu ammattilaisten arvioimana kuntoutuksessa olevan kohderyhmän motivaatiota ja syitä poissaoloille. Suurimpia syitä olivat olleet toiminnanohjauksen ja elämänhallinnan ongelmat sekä muut terveydelliset ja mielenterveydelliset syyt. Motivaation puutteen syytä ei aina osattu eritellä, että johtuiko se itsessään motivaatiosta vai esimerkiksi diagnoosin tuomista haasteista. Näissä tilanteissa ammattilaiset olivat käyttäneet menetelminä esimerkiksi motivoivaa haastattelua, voimavaraistavia kysymyksiä, ratkaisukeskeisiä työvälineitä, muutosvalmiusmittaria sekä asiakkaan osallistamista. Tarvittaessa oli myös pilkottu tavoitteita pienemmäksi ja jätetty epäolennaisia asioita pois. Tärkeäksi oli koettu myös se, että asiakkaille oli kerrottu tavoitteiden merkitys elämän ja hyvinvoinnin kannalta.

Appelqvist-Schmidlechnerin ym. tutkimuksessa (2018, 89) tuodaan esille ammatillisesti ohjatun vertaistuen tärkeys autismin kirjon ihmisten kuntoutuksessa. Morrison ym. (2019) toteaa, että autismin kirjon henkilöt voisivat olla halukkaampia vuorovaikuttamaan muiden autismin kirjon henkilöiden kanssa, kuin neurotyypillisten (Dindar ym. 2021, 72). Ryhmämuotoinen toiminta edistää sosiaalisia taitoja ja antaa sosiaalista tukea, jonka on todettu olevan suorassa yhteydessä autismin kirjon aikuisten elämänlaatuun (Renty & Roeyers 2006; Bishop-Fitzpatrick 2017, Appelqvist-Schmidlechnerin ym. 2018, 88 mukaan).

5.4 Yksilöllisyyden huomioiminen

Kangas (2014, 56–57) painottaa tutkielmassaan yksilöllisyyttä ja sitä, että ammattilaisen pitäisi yleistämisen sijaan kohdata jokainen asiakas ainutlaatuisena yksilönä ja miettiä jokaisen asiakkaan kohdalla tälle sopivat toimintamallit. Asiakkaiden tuen tarpeet voivat olla

hyvinkin erilaisia. Tärkeäksi oli koettu muun muassa kuntoutuksen räätälöinnin mahdollisuus ja että toteutus olisi asiakkaan tarpeista lähtöisin (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2018, 87). Kankaan (2014, 58) tutkimuksen vastauksista nousi yksilöllisyyden kannalta konkreettisesti esille muun muassa se, että ammattilainen on pitänyt yhteyttä sähköpostitse, koska asiakkaalla on vaikeuksia asioida puhelimessa. Nicolaidisin ym. (2015) tutkimuksessa tuodaan myös esille ammattilaisten yleistävä asenne liittyen autismin kirjon myytteihin ja toimiminen niiden mukaan. Asiakkaat muistuttivat, että jokainen kirjon henkilö on erilainen.

Nicolaidisin ym. (2015) tutkimuksessa tuli esille aistiherkkyiden vaikutukset kommunikation sujuvuuteen. Tutkimuksessa esimerkiksi liian kirkkaat valot, valkoiset seinät ja liian äänekkäät odotushuoneet olivat saaneet aikaan hämmennystä ja vaikeuttivat keskittymistä. Positiivisia kokemuksia he olivat saaneet hiljaisista tiloista, luonnonvalosta sekä yksityisten odotustilojen saatavuudesta. Osallistujat toivat esille, että ei vaatisi kovin paljoa muokata asioita ja tiloja vastaamaan suurimman osan kirjon henkilöiden tarpeisiin. Myös Appelqvist-Schmidlechnerin ym. (2018, 53) tutkimus tukee ympäristön vaikutusta kohtaamiseen. Vuorovaikutusta ammattilaisen ja asiakkaan välillä oli edistänyt arkeen suuntautuneet tapaamiset, jolloin ympäristö on luontevampi vuorovaikutukselle.

Kankaan (2014, 60) tutkimuksen vastauksista nousi positiivisesti esille se, että ammattilaiset ovat osanneet ottaa asiakkaan koko sen hetkisen elämäntilanteen huomioon. Vastaajat olivat kokeneet tärkeänä myös sen, että ammattilainen on tutustunut asiakkaaseen ja tämän henkilökohtaisiin tuen tarpeisiin sekä perehtynyt esimerkiksi tämän mielenkiinnon kohteisiin. Nämä kaikki huomioon ottaen ammattilaiset ovat osanneet tarjota oikeanlaisia tukimuotoja ja ratkaisuja. Myös Kivistö ym. (2021, 189) mainitsevat, että olisi tärkeää löytää asiakkaan vahvuudet ja erityisosaamiset, koska omien vahvuuksien löytäminen ja niiden käyttäminen nostaa henkilön motivaatiota.

Yksilöllisyyden huomioiminen ja asiakkaan kohtelemisen hyvin vaatii ammattilaiselta aikaa ja jopa joustamista. Ajan ja resurssien puute saattaa vaikuttaa kohtaamiseen negatiivisesti, jolloin ammattilaisen on vaikeampi olla asiakaslähtöinen. (Kangas 2014, 58.)

6 Yhteenveto ja pohdinta

6.1 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä ymmärrystä autismin kirjon kuuluvien asiakkaiden kohtaamisesta sosiaalipalveluissa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä ammattilaisten täytyy ottaa huomioon kohdatessaan autismin kirjon kuuluva henkilö, ja miten he voivat kohdata asiakkaan paremmin asiakastyössä. Opinnäytetyön tulosten perusteella työikäisten autismin kirjon henkilöiden kohtaamiseen liittyvä tutkimus jää melko vähäiseksi. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tuloksista nousi kuitenkin esille useita asioita, jotka vaikuttavat autismin kirjon henkilön kohtaamiseen. Vaikka tutkimuksia aiheesta oli vähän, jokainen tuki näitä havaintoja. Teemoja olivat asenteet ja ymmärrys liittyen autismin kirjon ja sen erityispiirteisiin, ammattilaisen merkitys kohtaamisessa, käytettävät työotteet ja menetelmät sekä yksilöllisyyden huomioiminen.

Useassa tutkimuksessa tuli esille ammattilaisten tietämys ja ymmärrys autismin kirjon henkilöiden erityispiirteistä vuorovaikutusta edistävänä asiana, ja toisaalta taas tietämättömyys vuorovaikutusta heikentävänä asiana. Myös ammattilaisten asenteet ja ennakkoluulot vaikuttavat kohtaamiseen negatiivisesti. Useilla ammattilaisilla on yleistävä kuva autismin kirjon henkilöiden haasteista ja ominaispiirteistä, ja ne saattavat ohjata vuorovaikutusta. Tämän kirjallisuuskatsauksen yhtenä johtopäätöksenä voimme todeta, että ammattilaisilla on iso merkitys vuorovaikutuksen onnistumisessa kohdatessa autismin kirjon henkilöitä.

Vaikka autismin kirjon henkilöillä onkin haasteita, nämä piirteet eivät ole välttämättä aina huono asia. On ymmärrettävä, että jokainen ihminen on yksilö, ja että tietyt toimintatavat saattavat poiketa valtaväestöstä. Jotkut saattavat tarvita enemmän apua kuin toiset, mutta mikään kommunikointitapa ei ole silti väärä. Vuorovaikutuksen ongelmat saattavatkin näyttyä neurotyypillisten kanssa kommunikoidessa, mutta ei välttämättä muiden kirjon henkilöiden kanssa. Kuten Appelqvist-Schmidlechner ym. (2018, 89) korostaa, vertaistuella on iso merkitys autismin kirjon ihmisten vuorovaikutuksessa. Tulokset vahvistavat myös Koskisen & Stevanovicin (2021, 17) ajatuksia siitä, että vuorovaikutustilanteiden ongelmat eivät ole pelkästään yksilön puutteisiin liittyviä, vaan tilanteet rakentuvat yhdessä muiden kanssa. Johtopäätöksenä voimme siis todeta, että lisääntyvä ymmärrys erilaisista ja yksilöllisistä kommunikaatiotyyleistä voisi helpottaa vuorovaikutuksessa ilmeneviä haasteita.

Tuloksista nousevia konkreettisia asiakastyössä käytettäviä työotteita ja menetelmiä oli muun muassa tukikeskustelut, strukturoidut tapaamiset, selkokielen käyttäminen, korjausaloitteet, edukaatio, avoimet kysymykset, tunnetaitojen harjoittelu sekä ryhmämuotoinen

toiminta. Tietämys erilaisista työotteista ja menetelmistä auttaa asiakastyössä, ja siihen liittyvässä vuorovaikutuksessa, mutta niiden täytyy olla asiakkaan tarpeita tukevia.

Yksilöllisyyden huomioimisen tärkeys korostui tuloksissa. Autismin kirjo on laaja ja siihen kuuluvilla henkilöillä voi olla runsaasti haasteita vuorovaikutuksessa, mutta on silti tärkeää kohdata asiakas yksilönä oletuksien sijaan. Koska tuen tarpeet voivat vaihdella eri asiakkailla, ammattilaisen olisi hyvä tutustua jokaiseen asiakkaaseen kunnolla, jotta osaisi kohdata heidät yksilöllisesti. Konkreettisia keinoja oli esimerkiksi yhteydenpito asiakkaaseen sähköpostitse sekä mielenkiinnon kohteiden ja elämäntilanteen huomioiminen. Myös aistiherkkydet ja ympäristön merkitys nousi esille. Vaikka ne eivät suoranaisesti liity vuorovaikutukseen asiakkaan ja ammattilaisen välillä, ne voivat joko hankaloittaa tai edesauttaa kohtaamista.

Hyvä esimerkki siitä, kuinka ammattilainen ei saa olettaa miten asiakkaan kanssa tulisi toimia, on Kujanpään (2019, 305) väite, että ammattilaisen olisi hyvä käyttää avoimia kysymyksiä ja Nicolaidisin ym. (2015) tutkimus, jossa hän kumoo väitteen kertomalla autismin kirjon henkilöiden toiveista olla käyttämättä avoimia kysymyksiä. Kuten Kankaan (2014, 61) tutkimuksessa tuodaan esille, ammattilaisen tulisi olla kiinnostunut asiakkaan mielipiteistä ja toiveista, ja asiakasta olisi tärkeä pitää oman elämänsä asiantuntijana. Johtopäätöksenä voimme todeta, että yksilöllinen kohtaaminen on erittäin tärkeää ja vaikuttaa kohtaamiseen ammattilaisen ja asiakkaan välillä. Asiakkaalta voi esimerkiksi itseltään kysyä, että millä tavoin hän toivoisi kanssaan kommunikoitavan. Yksilöllisen kohtaamisen tärkeyttä tukee myös autismin kirjon henkilöiden positiiviset kokemukset siitä, että ammattilaisten tutustuessa asiakkaaseen ja kiinnittäessä huomion heidän henkilökohtaisiin tuen tarpeisiin, pystyttiin tarjoamaan oikeita tukimuotoja ja ratkaisuja (Kangas 2014, 61). Kuten myös työotteiden ja menetelmien käytössä, kommunikaatiotapojen tulisi olla asiakaslähtöisiä.

Edellä mainituista syistä aiheeseen liittyvien tutkimusten julkaiseminen on tärkeää, jotta aiheesta olisi enemmän tietoa ammattilaisten hyödynnettävänä. Tämä lisäisi myös ymmärrystä autismin kirjoa ja sen erityispiirteitä kohtaan, mikä taas vaikuttaisi positiivisesti kohtaamiseen sosiaalipalveluissa. Johtopäätöksenä voimme siis todeta, että tietoa autismin kirjon henkilöiden kohtaamisesta sosiaalipalveluissa on tarpeellista saada lisää.

Opinnäytetyössä onnistuimme tarkoituksessamme selvittää autismin kirjon henkilöiden kohtaamiseen vaikuttavia tekijöitä, koska löysimme tutkittua tietoa siitä, miten autismin kirjon henkilöt tulisi kohdata. Vastasimme myös tutkimuskysymykseen saatavilla olevien tutkimusten pohjalta. Opinnäytetyön tavoitteen ollessa tiedon ja ymmärryksen lisääminen autismin kirjosta sosiaalialan palveluissa toimiville ammattilaisille, emme pysty vielä arvioimaan

tavoitteen saavuttamista. Löysimme kuitenkin keinoja lisätä tietoa ja ymmärrystä, joiden uskomme olevan hyödyksi.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Koska kuvaileva kirjallisuuskatsaus on menetelmänä niin väljä, raportoinnin ja valintojen eettisyys korostuvat jokaisessa vaiheessa (Heinrich 2002, Kangasniemen ym. 2013, 297 mukaan). Eettiset kysymykset liittyvät siihen, miten tutkimuskysymys muotoillaan, ja että noudattaa tutkimusetiikkaa kaikissa vaiheissa. Tutkimuskysymystä muotoillessa eettisyys tulee esille, kun näkökulma valitaan huolellisesti ja tehdään taustatyötä mahdollisen subjektiivisuuden synnyttämän vinouman tunnistamisessa. (Kangasniemi ym. 2013, 292, 297.) Olemme pohtineet opinnäytetyön eri vaiheita tutkimuskysymystä ajatellen ja varmistaneet, että tutkimuskysymys on ohjannut opinnäytetyön etenemistä.

Kun aineistoa valitaan ja käsitellään, raportoidessa korostuu tutkimusetiikan noudattaminen oikeudenmukaisuuden, tasavertaisuuden ja rehellisyyden kannalta (Heinrich 2002, Kangasniemen ym. 2013, 297 mukaan). Opinnäytetyön ollessa kirjallisuuskatsaus, sen luotettavuuteen liittyy oleellisesti aineiston valinta. Olemme valinneet aineiston hakukriteeriemme ja tutkimuskysymyksen perusteella sekä kuvanneet tiedonhaun vaiheita.

Luotettavuuteen liittyvät kysymykset liittyvät tutkimuskysymyksen ja käytetyn kirjallisuuden perusteluun, prosessin johdonmukaisuuteen sekä kuvailun argumentoinnin vakuuttavuuteen. Argumentoinnin vakuuttavuus tarkoittaa lähteiden valinnan perustelua ja lähdekritiikin sisällyttämistä aineiston käsittelyyn ja kuvaukseen suhteessa tutkimuskysymykseen. (Kangasniemi ym. 2013, 292, 295.) Tutkimuskysymyksen selkeä esittely, teoreettisen perustelun erittely, läpinäkyvyys ja eri vaiheiden jäsentäminen ovat keskeisiä asioita luotettavuuden ja sen arvioinnin kannalta (Baumeister & Leary 1997, Grant & Booth 2009; Rhoades 2011, Kangasniemen ym. 2013, 292, 297 mukaan).

Eettisyys ja luotettavuus ovat sidoksissa toisiinsa, ja prosessin läpinäkyvä ja johdonmukainen eteneminen tutkimuskysymyksistä johtopäätöksiin parantavat niitä (Heinrich 2002, Kangasniemen ym. 2013, 297 mukaan). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmän määrittäminen on myös keskeinen tehtävä menetelmän luotettavuuden ja eettisyyden arvioinnin kannalta (Kangasniemi ym. 2013, 298).

Tutkimuksen raportoinnissa yksi keskeisistä asioista on tutkimuksen luotettavuus (Tuomi & Sarajärvi 2017). Opinnäytetyötä varten perehdyimme Arenen (2019) ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiin suosituksiin. Suosituksissa kerrotaan muun muassa lainsäädännöstä, sopimuksista, hyvästä tieteellisestä käytännöstä, eettisistä periaatteista,

esteellisyydestä, ennakkoarvioinnista ja tutkimusluvasta. Opinnäytetyön ollessa kirjallisuuskatsaus, siihen ei tarvinnut hankkia ennakkoarviointia tai tutkimuslupaa.

Hyvään tieteelliseen käytäntöön ja opinnäytetyön eettisyyteen liittyy oleellisesti tieteellinen kirjoittaminen ja viittauskäytänteiden noudattaminen (Arene 2019). Opinnäytetyössä olemme erotelleet lähdeaineiston omasta tekstistämme noudattamalla LAB-ammattikorkeakoulun ohjeistuksia lähdeviitteiden merkinnästä.

Lähteet

- Appelqvist-Schmidlechner, K., Lämsä, R. & Tuulio-Henriksson, A. 2018. Oma väylä - Kelan neuropsykiatrisen kuntoutuksen soveltuvuus, hyödyt ja koettu vaikuttavuus. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia, 153. Viitattu 16.11.2023. Saatavissa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138019/Tutkimuksia153.pdf>
- Arene. 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 12.3.2024. Saatavissa <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTI-KORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>
- Autismiliitto. 2022a. Asperger – osa autismikirjoa. Viitattu 24.11.2023. Saatavissa <https://autismiliitto.fi/autismi/erilaista-autismia/asperger-osa-autismikirjoa/>
- Autismiliitto. 2022b. Sosiaalisen kanssakäymisen erityispiirteet. Viitattu 21.11.2022. Saatavissa <https://autismiliitto.fi/autismi/toimintakyky/sosiaalisen-kanssakaymisen-erityispiirteet/>
- Autismiliitto. 2023. Neurokehitykselliset häiriöt. Viitattu 4.12.2023. Saatavissa <https://autismiliitto.fi/autismi/erilaista-autismia/neuropsykiatriset-hairiot/>
- Bishop-Fitzpatrick, L., Minshew, N. & Eack, S. 2013. A Systematic Review of Psychosocial Interventions for Adults with Autism Spectrum Disorders. Journal of autism and developmental disorders Vol.43 (3), 687-694. Viitattu 21.11.2023. Saatavissa <https://web-p-ebSCO-host-com.ezproxy.saimia.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=016d4ffd-69d7-4665-932a-70762a43f425%40redis>
- Dindar, K., Loukusa, S., Mäkinen, L., Kotila, A., Hurtig, T. & Ebeling, H. 2021. Tunnekuvausten sukupuolierot autismikirjon ja verrokkiryhmän nuorten aikuisten kerronnassa. Puhe ja Kieli, 2021, Vol.41 (1), 71–90. Viitattu 23.11.2023. Saatavissa https://lut.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay?context=PC&vid=358FIN_LUT:LAB&search_scope=LAB_CAMPUS_CDI&tab=Everything&docid=cdi_unpaywall_primary_10_23997_pk_107692
- Duodecim. 2023. Autismikirjon häiriö. Käypä hoito. Viitattu 21.11.2023. Saatavissa <https://www.kaypahoito.fi/hoi50131#K1>
- Hänninen, K. & Poikela, R. 2016. Toimintälähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, J., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus. Ellibs Library.

Jokinen, A. 2016. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salo-vaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus. Ellibs Library.

Kangas, K. 2014. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaaminen Asperger-aikuisen näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Viitattu 5.2.2024. Saatavissa <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61492/Kangas.Kaisa.pdf?sequence=2>

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 2013, 25(4). Viitattu 28.11.2023. Saatavissa https://moodle.lut.fi/pluginfile.php/1353621/mod_resource/content/1/kuvailevakirjallisuuskatsaus.pdf

Kivistö, M., Kuusikko, K. & Sivonen, S. 2021. Nuorten Asperger-aikuisten osallisuutta on vahvistettava. Janus, vol.29, 187–195. Viitattu 16.11.2023. Saatavissa <https://journal.fi/janus/article/view/98165/64270>

Koskentausta, T., Koski, A. & Tani, P. 2018. Aikuisen autismikirjon häiriö. Duodecim, Vuosikerta. 134, Nro 15, 1493–1500. Viitattu 21.11.2023. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/681667a2-cea8-488c-8922-bd17dbd013df/content>

Koskinen, E. & Stevanovic, M. 2021. Tarinan vastaanotto ja affiliaatio autismikirjon häiriössä. Puhe ja kieli, 2021, Vol.41 (1), 3–22. Viitattu 30.11.2023. Saatavissa <https://journal.fi/pk/article/view/107689/62974>

Kujanpää, S. 2019. Tukikeskustelut osana autismikirjon henkilöiden kuntoutusta. Teoksessa Timonen, T. & Hämäläinen, P. (toim.) Autismikirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kärkkäinen, S. 2021. Aikuisen autismidiagnoosi ja identiteettinarratiivit. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Viitattu 21.11.2023. Saatavissa <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64554/Karkkainen.Sari.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lehtinen, M. 2012. ”Aiheesta toiseen” – Ymmärrysongelmatilanteita Asperger-nuorten kuntoutuskeskusteluissa. Teoksessa Leskelä, L. & Lindholm, C. (toim.) Haavoittuva keskustelu – Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta, Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 235–277.

Leskelä, L. 2012. Selkokielen vuorovaikutuksen ohjeet. Teoksessa Leskelä, L. & Lindholm, C. (toim.) Haavoittuva keskustelu – Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti

epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta, Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 279–283.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä: asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus. Ellibs Library.

Mönkkönen, K., Kekoni, T. & Pehkonen, A. 2019. Moniammatillinen yhteistyö: vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus. Ellibs Library.

Nicolaidis, C., Raymaker, D., Ashkenazy, E., McDonald, K., Dern, S., Baggs, A., Kapp, S., Weiner, M. & Boisclair, W. 2015. "Respect the way I need to communicate with you": Healthcare experiences of adults on the autism spectrum. *Autism*, Vol.19, Issue 7, 824–831. Viitattu 22.2.2024. Saatavissa <https://journals-sagepub-com.ezproxy.saimia.fi/doi/epub/10.1177/1362361315576221>

Nissilä, M. 2022. Autismi ja autismikirjon häiriöt. Terveystalo. Viitattu 21.11.2023. Saatavissa <https://www.terveystalo.com/fi/tietopaketit/autismi-ja-autismikirjon-hairiot#Mit%C3%A4+on+autismin+kirjo%3F>

Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus. Ellibs Library.

Raaska, H. & Vanhala, R. 2020. Miksi ja miten autismin diagnostiset kriteerit muuttuvat? *Suomen lääkirilehti, Vuosikerta. 75, Nro 16*, 964–967. Viitattu 24.11.2023. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/c60e3d36-91a3-4cd6-b60e-125ddde0d300/content>

Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö – Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto. Vaasan yliopiston julkaisuja. Viitattu 10.3.2024. Saatavissa <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/7961>

Shavrina, N. 2014. Beyond the others' world: An essay about the experience of social work with a diagnosis of Asperger syndrome. *Journal of Comparative Social Work*, 9(1), 109–126. Viitattu 5.1.2024. Saatavissa <https://doi.org/10.31265/jcsw.v9i1.112>

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina – Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

THL. 2023. ICD-11 -diagnoosiluokituksen käyttöönotto. Viitattu 24.11.2023. Saatavissa <https://thl.fi/aiheet/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/koodistopalvelu/yhteisty-ja-projektit/icd-11-diagnoosiluokitusten-kayttoonotto>

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2017. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E-kirja. Helsinki: Tammi. Bookbeat.

Vermeulen, P. 2019. Autismi ja kontekstisokeus. Helsinki: Autismisäätiö.